

A VISIÓN DE EQUILIBRIO NATURAL EN SARMIENTO. POSICIÓN DUN ILUSTRADO PIONEIRO

Nestes días celébrase o terceiro centenário do nacemento do salientábel ilustrado galego Martiño Sarmiento. Entre os moi diversos temas aos que este erudito prestou atención figura o da pesca na ría de Pontevedra e as migracións dos atúns; no estudo adicado a estes peixes introduce uns interesantes comentários sobre o equilibrio natural, cuestión que trataremos neste artigo.

Por Xosé A. Fraga Vázquez

No século XVIII o Despotismo ilustrado impulsou importantes reformas do Antigo Réxime no Estado español. É coñecido que o movemento foi iniciado por autores como Feixóo e Sarmiento que promoveron unha importante renovación intelectual na primeira parte do século, favorecendo a incorporación da cultura e da ciencia europeas. Este salientábel labor innovador acadou certa recepción entre a élite dirixente do Estado, o que se plasmou, no eido científico, sobre todo na segunda metade do século, nunha serie de reformas tendentes á introducción dunha Ciencia moderna e experimental.

Martiño Sarmiento (1695-1772) naceu en Vilafranca do Bierzo, pero axiña se instalou en Pontevedra, cidade na que pasou a súa infancia; ingresou na orde benedictina e cursou Artes no mosteiro de Lérez, onde probablemente tivo como profesor a Bieito Feixóo, con quen colaboraría intensamente nas súas actividades futuras. Aos quince anos, en 1710, marcha para Madrid, adicando a vida ao estudo, desde a celda do mosteiro de San Martín. Escribiu moito pero publicou moi pouco, en contraste co acontecido co seu mestre Feixóo; case toda a súa produción ficou en numerosos manuscritos. A súa erudición provocou que recibise numerosas consultas sobre os máis variados temas, o que foi un dos motivos dos seus estudos.

Ao longo de toda a súa vida mantivo un grande interese polo que acontecía na Galiza: "Nada veo, nada oigo, nada palpo, nada leo, nada escribo, nada experimento y nada discurro que no tenga a

M. Sarmiento. Debuxo de Isidro Carnicero grabado por Francisco Muntaner en 1774. Museo de Pontevedra

la vista Galicia y la Boa Vila ...". Apesar da estancia en Madrid estaba ao día do que ocorria no país; ademais dos datos recollidos persoalmente nas súas viaxes polo país, ata a súa celda madrileña chegaba abundosa información sobre todo do seu irmán Francisco Javier.

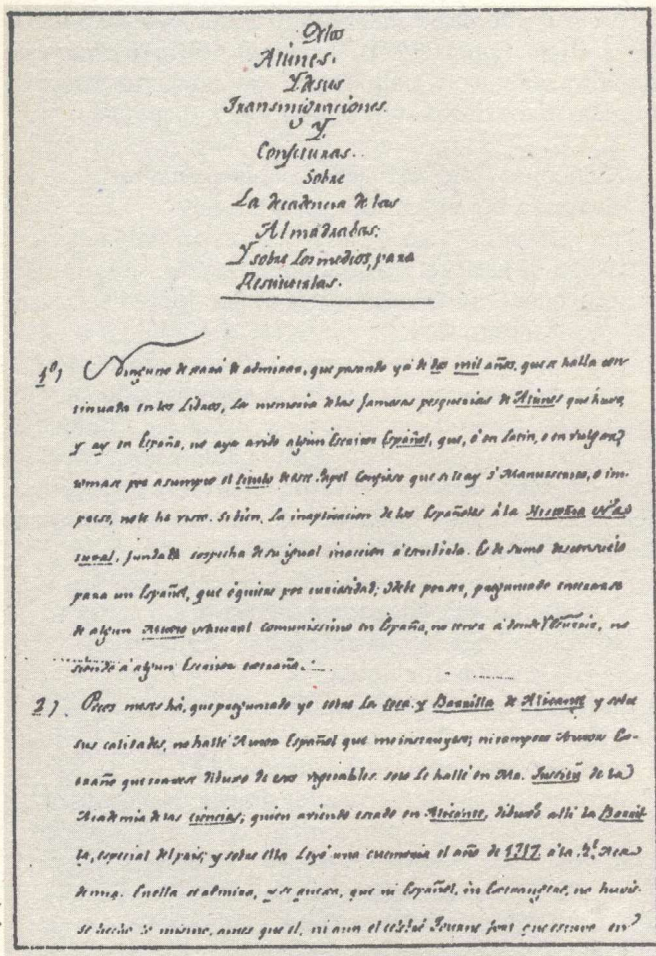
Entre os moitos temas aos que Sarmiento prestou atención figuran os relacionados coa agricultura e a Historia Natural. A súa erudición e certo coñecemento da Natureza deberon pesar na decisión do duque de Medinasidonia de solicitarlle un estudo sobre as migracións dos atúns. O duque estaba preocupado polo descenso no número destes peixes; unha

preocupación interesada, pois disfrutaba do privilexio da concesión dalgunhas das escasas almadrabas (estrutura formada por un conxunto de redes que permitían a captura dos peixes).

O resultado do estudo é o manuscrito de dez pregos que Sarmiento escribe en 1757, *De los Atunes y de sus transmigraciones y conjeturas sobre la decadencia de las Almadrabas y sobre los medios para restituirlas*, cuxo contido comentamos en base a URTEAGA, 1987. Sarmiento describe o desprazamento anual dos atúns e coida que as migracións dos peixes e doutros animais deben explicarse por dous tipos de factores, polo seu instinto de conservación e necesidades alimenticias ou polos cambios no hábitat onde vivían. O benedictino amosa o descenso de capturas dos atúns e relaciona coa actividade humana, que esquilma a natureza por sobreexplotación do recurso. (...) *el modo de Pescar mucho es el peor modo de pescar y de apurar la Pesca (...)* la insaciabilidad de los Hombres extermina la raiz a los mismos que avian de trasmigrar. Atribuí o exceso de explotación ao uso de novas técnicas e pide prudencia na utilización dos recursos. Sarmiento engade ás anteditas apreciacións un tono moralista, sinalando que a sobreexplotación é tamén un efecto dunha transgresión moral, non algo inevitábel, (...) *la avaricia de querer comer todo en un día*.

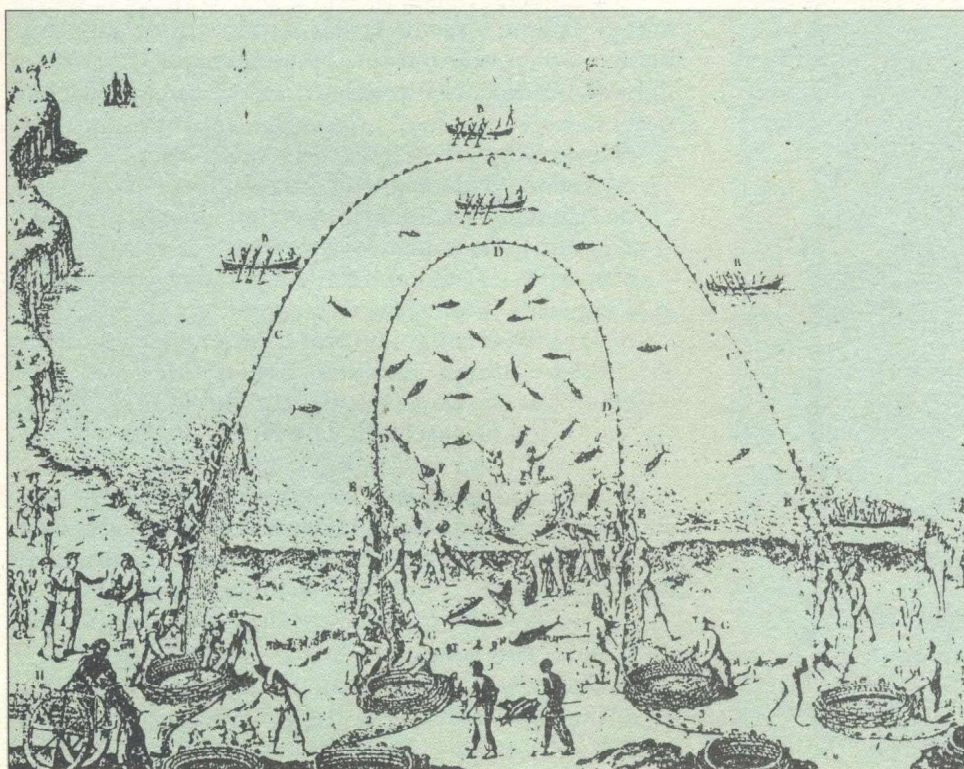
Urteaga subliña que o pesimismo expresado por Sarmiento contrasta coas valoracións habituais na época. Esta posición crítica do noso ilustrado, se atendemos só á súa formulación abstracta e ahistórica, presentásenos como de grande modernidade, pola semellanza con opinións de hoxendia. Mais, esa postura de Sarmiento pode estar relacionada coa experiencia do acontecido na pesca galega da época e os seus intereses no tema.

Como é ben sabido, na Galiza no século XIX a maior parte dos establecementos de salga de peixe, buques e aparellos eran propiedade da burguesía de orixe catalán. Este dominio da explotación mariña foi a consecuencia da penetración deses industriais en dúas etapas, na segunda metade

Primeira páxina do manuscrito sobre os atúns redactado por Sarmiento en 1757

Grabado da almadraza de Conil do duque de Medinasidonia

do século XVIII, en vida de Sarmiento, e despois da guerra da Independencia. Os cataláns impúxeronse por razóns técnicas e sociais. No aspecto técnico, entre outras cousas, introducen novas artes de pesca, as artes de arrastre, especialmente a xábega, que permitían unha maior produtividade que as tradicionais de cerco. O tema provocou longos debates, nos que cada posición botou man de moi diversos argumentos para defender os seus intereses. Sen embargo, á marxe da enconada polémica sobre as novas artes, Joam Carmoña ten explicado que o control dos mercados foi o motivo que permitiu o dominio catalán.

Sarmiento dispuña dun bó coñecimento do problema. O seu irmán Francisco Javier, co que mantiña un amplo contacto, era unha importante personalidade na pesca de Pontevedra, acadando o posto de "Ministro Principal" de Mariña nesa cidade no momento da polémica polo uso das xábegas na ria. Fomentador do cerco, foi promotor das ordenanzas de 1768 que consideraban á pesca da xábega como destrutiva. Sarmiento e outros ilustrados galegos debuxaban un ficticio mundo igualitario na pesca do país, unha situación que os cataláns coas súas artes viñan desbaratar, unha visión discutíbel e mediatizada polos intereses deses ilustrados.

Ese interese persoal non cuestiona radicalmente as opinións de Sarmiento sobre o tema da pesca e a axeitada explotación de recursos. Na correspondencia co seu irmán amósase preocupado polo "ben público" e insiste, ao referirse ao tema dos atúns, na precaución necesaria na súa pesca, pois (...) *si a la corta o a la larga se apura la semilla y la cría, todo dará en tierra, a la corta o a la larga* (carta de 23 de marzo de 1757, FILGUEIRA & FORTES, 1995: 66). Asemade, por outra banda, tamén se queixa da avaricia dos pescadores no xeito de comercializar o produto, insistindo no compoñente moral da explotación das riquezas e a necesaria atención ao público. Como bon ilustrado Sarmiento entende a Natureza como algo bello e ordenado, como un elemento racional que cómpre coñecer e respetar.

Bibliografía

- FILGUEIRA VALVERDE, X. (1994). Fray Martín Sarmiento (1695-1772). A Coruña, Fundación Barrié de la Maza
- FILGUEIRA VALVERDE, X. & FORTES ALÉN, Ma. X. (eds.) (1995). *Fr. Martín Sarmiento. Epistolario*. Santiago, Consello Cultura Galega.
- URTEAGA, L. (1987). *La tierra esquilhada*. Madrid, Serbal/CSIC.